

A ZÁRTKERTRENDEZÉS ÉS ANNAK HATÁSA A MAGYARORSZÁGI ÜDÜLŐÉPÍTÉSRE

THE CLOSED GARDEN PLANNING AND ITS IMPACT ON HOLIDAY CONSTRUCTION IN HUNGARY

Dr. Csordás László CSc ^{1*} <https://orcid.org/0000-0002-2985-4494>

¹Nemzetközi Gazdaságtan Tanszék, Gazdaságtudományi Kar, Neumann János Egyetem, Kecskemét,
Magyarország

<https://doi.org/10.47833/2022.2.ECO.008>

Kulcsszavak:

jogszabályok (törvények,
rendeletek),
üdülő-összeírás
szocializmus
üdülőépítés
zártkert

Keywords:

legislation (laws, regulations),
resort census
socialism
holiday building
enclosed garden

Cikktörténet:

Beérkezett 2022. október 31.
Átdolgozva 2022. november 5.
Elfogadva 2022. november 10.

Összefoglalás

Az 1950-es évek végétől 1994-ig legalább 10 olyan jogszabály volt, amely hozzájárult a zártkerti területek bővüléséhez. Ennek következtében Magyarországon a zártkertek területe 1965-1990 között 32,3 ezer hektárral (18,8%-kal), a zártkerttel rendelkező települések száma 260-nal (15,7%-kal) növekedett. A zártkertek területi bővülésének több mint 1/3-a az országterület kevesebb mint 8%-ára – Pest megyére és Budapestre – esett, miközben a települések száma Pest, Heves és Bács-Kiskun megyében kétszeresére nőtt.

A 2001. évi üdülő-összeírásban szereplő több mint negyedmillió üdülőből mintegy 130 ezer épület – amelyre nem üdülőként kértek építési, majd használatba vételi engedélyt – döntő részben a zártkertekben található.

Debrecenben az „üdülőként összeírt” üdülőegységek többsége a zártkertekben található: ezek kis alapterületűek, jobbára egyszobásak, sokszor komfort nélküliek.

Abstract

From the end of the 1950s to 1994, there were at least 10 pieces of legislation that contributed to the expansion of private garden areas. As a result, the area of enclosed gardens in Hungary increased by 32.3 thousand hectares (18.8%) between 1965 and 1990, and the number of settlements with enclosed gardens increased by 260 (15.7%). More than 1/3 of the territorial expansion of closed gardens fell on less than 8% of the country's territory – Pest county and Budapest – while the number of settlements in Pest, Heves and Bács-Kiskun counties doubled.

Of the more than a quarter of a million holiday homes listed in the 2001 holiday census, about 130,000 buildings – for which permission to build and then put into use as a non-holiday residence was requested – are mostly located in closed gardens.

---

* Kapcsolattartó szerző: csordasl@gmail.com

In Debrecen, the majority of holiday units "registered as resorts" are located in closed gardens: they have a small floor area, mostly one room, and often lack comfort.

---

1. Bevezetés, a témaválasztás oka, célkitűzések

Beluszky Pál a kertsegekről megjegyzi, hogy "... Ezek azok, amelyek a várostesttől távolabb feküdtek, s így hosszú időn keresztül nem épültek be, vagy amelyeket a beépült belső kertövezet helyett alakítottak ki. E kertsegek szerepe eredetileg az volt, amit a 'kert' a hétköznapi szóhasználatban jelent: a szőlő-, gyümölcs- és zöldségtermesztés színtere; vagyis ún. zártkertek szerepét töltötték be. Csakhogy állandóan 'ki voltak téve' a betelepedésnek, a lakóövezetté válásnak..." ([2] pp. 325-326). Megállapítja azt is, hogy "...Majd mindegyik nagyobb lélekszámú alföldi településünk közelében fellelhetőek ma is azok a kertek, kertsegek, amelyek sajátos települési elemet képeznek." Később így folytatta: "...Az évtizedek-évszázadok óta beépült kertsegek a belterület szerves részeivé váltak; az újabban benépesülő kertsegek a lakóövezetté válás különböző fokozatait képviselik. Újabb fejlődés eredményeként a kertsegek egy része a települések rekreációs övezetének részévé válik." ([2] pp. 325-326).

A tiszazugi üdülőtérületi kutatásaim során így találkoztam már nagyon korán, 1988-ban a zártkertekkel és az ott felépített hétvégi házakkal Tiszaugon és Csépan, valamint a szolnoki agglomerációban 1992-ben [3]. Az ott felhúzott nyaralók egy része – csakúgy, mint az 1989-ben vizsgált, a Tisza jobb parti településein, Tiszakécskén és Tiszaalpáron a zártkertekben és a Tisza mentén kialakított kicsiny parcellákon álló nyaralók a közeli megyeszékhelyek, Szolnok, illetve Kecskemét rekreációs szuburbanizációs zónájában találhatóak ([10], [4], [5], [6], [7], [8], [9]).

Azért foglalkozom a "második lakások", illetve a szabadidő-lakások kutatása keretében a zártkertekkel is, mert az ország területének több mint 2 %-át alkotják; a zártkertekben nagyon sok hétvégi ház épült fel; az elmúlt évek/évtizedek megfigyelései azt mutatják, hogy éppen a korábbi zártkertnek nevezett területrészekben folytatódott tovább a hétvégi házak építése. A törvényi szabályozás megengedte a különböző zártkerti formák egymás melletti, egymással keveredő szövevényes kialakítását (termelő, termelő-pihenő, belterületbe vonható), ezért az önkormányzatok, de a tervezők számára is áttekinthetetlen, konfliktusforrást jelentő területek jöttek létre ([5], [12], [8]). Néhány városkörnyéken, elsősorban a főváros és a nagyobb városok szuburbán területein a zártkerti épületek annyira kiépültek, hogy téli tartózkodásra is alkalmassá váltak, és tulajdonosaik azt várták/várják, hogy a helyi önkormányzat(ok) nyilvánítsák ezen területeket egyéb belterületté, vagy a belterülettel azonos helyzetű területté ([10], [11], [12]). Az ingatlan-nyilvántartásban a földek fekvése szerinti elnevezés megszűnt, de a korábban kialakított zártkerti területek megmaradtak, s a jövő településtervezőinek még igen sok gondot okozhatnak; amit az ezredforduló óta eltelt időszak, különösen az elmúlt évtized zártkerti földekkel kapcsolatos szabályozási feladatai ékesen bizonyítanak [8].

A kutatás célja, hogy

- röviden áttekintse a zártkertek jelentősebb területi bővülését eredményező legfontosabb jogszabályokat, valamint azok hatásait 1959-1994 között,
- néhány mutatón keresztül országos és megyei szinten szemléltesse azt a változást, ami a zártkertek területén Magyarországon 1965-ről 1990-re bekövetkezett,
- bemutassa azt, hogy a fenti időszakra (1960-2001) vonatkozó népszámláláskori üdülőállományok és a felépített üdülők száma közötti különbségben szerepet játszhattak-e a zártkertek,
- valamint konkrét példán – az Alföld legnépesebb városának, Debrecennek a példáján – keresztül megvizsgálja, hogy mi jellemzi a debreceni üdülőépületeket, ahol az összeírt üdülők döntő többsége zártkertben van.

2. Módszer

A kutatómunka során a szakirodalom és a földhivatali statisztikai kiadványok áttekintésén kívül elsősorban a zártkertekkel kapcsolatos jogszabályok (törvények és rendeletek) áttekintését, tartalomelemzését végeztem el az 1959-1995 közötti időszakra. Emellett vizsgáltam az üdülőépítés évenkénti alakulását a KSH megyei évkönyvei, valamint az üdülő-összeírást a 2001. évi Népszámlálás 15. (Az üdülők adatai) kötete alapján [1].

3. Eredmények

3.1. A zártkert fogalmának változása, valamint a szabadidő-lakás (üdülő) definíciója

Korábbi írásomban részletesen áttekintettem a zártkert fogalmát, előzményeit, kialakulásuk társadalmi okait a 2. Világháború után, a zártkertrendezés okait, valamint a zártkertek területi változását eredményező legfontosabb jogszabályokat (törvényeket, rendeleteket) és azok hatásait [8 pp. 90-91].

Amennyiben feltesszük a kérdést, hogy mi a zártkert, akkor Beluszky Pál már idézett megfogalmazása szerint zártkert az, amit „...a 'kert' a hétköznapi szóhasználatban jelent: a szőlő-, gyümölcs- és zöldségtermesztés színtere” ([2] pp. 325-326). A földügyi jogszabályok közül a 16/1959. (V. 30.) FM rendelet 17.§ szerint. A „zártkertnek kell tekinteni a kertszerűen művelt, kisebb parcellákra tagolt olyan területet (veteményes kert, kenderföld, szőlős- gyümölcsöskert stb.), amely háztáji gazdaság céljára alkalmas.” ([18] 17§ 1. bekezdés). Az 1967. évi IV. törvény 4. fejezetében – amely a zártkertrendezésről intézkedik – a 26.§ 1. és 2. bekezdése szerint „A zártkert a község (város) külterületének nagyjuzemileg nem művelhető, elkülönített része. A zártkertnek az a rendeltetése, hogy az állampolgárok személyi földtulajdona és földhasználata - a belterületen kívül - ott állandósuljon.” ([14], [8]).

Szabadidő-lakásnak a második otthonok közül azok nevezhetők, amelyeket túlnyomóan szabadidőben, és csak átmenetileg (hétköznapokon a munkaidő után, hétvégén vagy a szabadság ideje alatt), elsősorban szabadidős célokra használnak [9].

3.2. A népszámláláskori üdülő-összeírásba került épületek típusai

Az egyes népszámlálási években mindazokat az üdülőket összeírták, amelyek az előírt műszaki felszereltségnek megfeleltek.

„Ennek alapján összeírásra kerültek:

- az építési, használatbavételi engedélyben üdülő rendeltetésű, illetve a bennük lévő üdülőegységek (az üdülők, nyaralók, hétvégi házak, a társasüdülőházak üdülőegységei),
- az üdülővé átminősített lakóházak, illetve azok lakóegységei,
- az át nem minősített, de ténylegesen csak pihenésre, nyaralásra használt lakóházak, illetve azok lakásai (pl. a pihenésre használt tanyák, falusi lakóházak),

azok a nem üdülőnek épült, de a felsorolt feltételeknek megfelelő egyéb építmények, amelyeket pihenésre, nyaralásra használnak (a hobbikertek, a volt zártkerti területek 'átalakított' gyümölcstárolói, a szőlőhegyek ún. 'kanapés prészáz'-ai, egyéb gazdasági épületek stb.).” [1 p.138].

3.3. A zártkertek területi változását eredményező legfontosabb jogszabályok (törvények, rendeletek) és azok hatásai

Jelen tanulmány keretében – a zártkert már ismertetett fogalmán túl – csak a legfontosabb jogszabályok bemutatására szorítkozom, amelyek e területek bővülése és gyakran rekreációs, üdülési, pihenési jellegű későbbi használata szempontjából a legjelentősebbek voltak, valamint amelyek a (mező)gazdasági és társadalmi elvárásokkal ellentétes folyamatok megakadályozását,

korrigálását mutatták. A zártkerti témakört bemutató jogszabályokat (törvényeket, rendeleteket) az irodalomjegyzékből a 3.3. fejezetbe áttett [14-27] közötti tételek tartalmazzák az 1. táblázatban.

1. Az 1967. évi IV. törvény 3. fejezete a személyi földtulajdonról és földhasználatról, míg a 4. fejezete a zártkerti földek használatáról és tulajdonáról rendelkezik, amely elsősorban a termelészövetkezetek dolgozóinak személyi földhasználatát rendezi [14]. Meghatározták a zártkert fogalmát (lásd 3.1. alfejezet). A zártkertek rendeltetése az volt, hogy az állampolgárok személyi földtulajdona és földhasználatát – a belterületen kívül – ott állandósuljon. Emellett kitért arra, hogy – művelési ágaktól függően – kinek hány négyszögöl lehet a tulajdonában (általában 1600 négyszögöl, de szőlőből, gyümölcsből csak 800 négyszögöl). A zártkert minimális nagyságát 200 négyszögölben állapították meg [14].

1. táblázat: Törvények és rendeletek a zártkertekről

Tétel száma	A jogszabály neve
[14]	1967. évi IV. törvény, a földtulajdon és a földhasználat továbbfejlesztéséről
[15]	1987. évi I. törvény, a földről
[16]	1991. évi XX. törvény, a helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről
[17]	14/1955.MT rendelet A külterületi településeken történő építkezések szabályozásáról
[18]	16/1959. (V. 30.) FM rendelet a mezőgazdasági nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas területek kialakításának végrehajtásáról
[19]	az 1965. évi 21. számú törvényerejű rendelet Az 1960. évi 22. törvényerejű rendelet kiegészítéséről
[20]	18/1968. MÉM-ÉVM együttes rendelet Az egyes állami tulajdonban lévő külterületi földek értékesítéséről, illetőleg haszonbérbe adásáról
[21]	45/1968. PM rendelet, Az illetékekre vonatkozó jogszabályok módosításáról és kiegészítéséről
[22]	32/1971. Korm. rendelet, Az állampolgárok lakás- és üdültulajdonának egyes kérdéseiről
[23]	33/1974. MT rendelet. Az állampolgárok lakás- és üdültulajdonának egyes kérdéseiről szóló 32/1971. Korm. rendelet kiegészítéséről
[24]	6/1977. MÉM-ÉVM-PM-IM számú együttes rendelet A nagyüzemileg nem hasznosítható földek tartós használatba adásáról
[25]	7/1977. ÉVM-IM együttes rendelet Az állampolgárok telektulajdonának egyes kérdéseiről
[26]	23/1980. MÉM-ÉVM együttes rendelet Az egyes állami tulajdonban lévő külterületi földek értékesítéséről, illetőleg haszonbérbeadásáról szóló 18/1968. MÉM-ÉVM számú együttes rendeletet hatályon kívül helyezéséről
[27]	26/1994. FM rendelet Az ingatlannyilvántartás átalakításáról

Forrás: Saját gyűjtés az 1955-1995 közötti zártkerttel kapcsolatos jogszabályokból

2. A 18/1968. ÉVM-MÉM együttes rendelet egyes állami tulajdonban lévő külterületi földek értékesítéséről, illetőleg haszonbérbe adásáról rendelkezik, amelynek értelmében az értékesített földeket zártkertté kellett nyilvánítani [20]. Ez elsősorban a nem mezőgazdasági munkahelyek – hivatalok, üzemek, intézmények – dolgozóinak személyi földtulajdonhoz jutását segítette elő. E rendelet alapján állami földet azok vásárolhattak, vagy bérelhettek, akiknek a tulajdonában lévő föld a megvásárolni, illetőleg bérelni kívánt földdel együtt a 719-1439 m²-t nem haladta meg. Meghatározták a zártkerti telkeken felépíthető épületek legfontosabb jellemzőit (a szerszámkamra alapterülete a 12 m²-t, a hétvégi ház alapterülete a 30 m²-t, a párkány magassága pedig a 3 métert nem haladhatja meg), hogy mikor kell, ill. nem kell építési engedély, és azt is, hogy a telkeket megosztani nem szabad. A zártkerteket elhelyezkedésük, természeti adottságaik, használati módjuk, valamint a rendezési tervek figyelembevételével három csoportba sorolták: belterületi célra felhasználásra kerülő zártkertek; a művelés és a pihenés iránti igényeket egyaránt kielégítő zártkertek; művelési igényt kielégítő zártkertek [20]. Gyakorlatilag tehát az a 3 használati mód (funkció) már ekkor kialakult, ami egészen a rendszerváltoztatásig, sőt sok helyen napjainkig nyomon is követhető.

3. A 32/1971. Korm. rendelet az állampolgárok lakás- és üdültulajdonának egyes kérdéseiről intézkedett, ami a zártkertekben – a részben pihenési igényeket is kielégítő – üdülőépítés jelentőségének növekedését mutatja [22]. E rendelet kisebb módosításokkal, kiegészítésekkel egészen 1987. szeptember 1-ig, azaz az 1987. évi I. törvényig (a Földtörvény bevezetéséig) volt hatályban [15].

4. A 33/1974. MT rendelet az állampolgárok lakás- és üdültulajdonának egyes kérdéseiről szóló 32/1971. Korm. rendelet kiegészítéséről intézkedett [23]. Ennek a zártkerteket érintő legfontosabb rendelkezése, hogy módosítja a 18/1968. ÉVM-MÉM együttes rendelet bizonyos paragrafusait is. Ez a következőkben foglalható össze: ha infrastrukturális fejlesztés szükséges, akkor azt a tanácsnak meg kellett tervezni; akik hétvégi házra 1974 előtt kaptak építési engedélyt, azok felépíthették üdülőjüket; a zártkertté kialakított földterület értéke a belterületen lévő hasonló nagyságú földterületnél 30-50 %-kal lehetett csak kevesebb, amit – kevés kivételtől eltekintve – egy összegben kellett befizetni; a zártkertet kötelesek megművelni a bérlők, illetve a tulajdonosok [23]. Fél évtized alatt már jelentkeztek bizonyos problémák, amelyek részben a burjánzó üdülőépítésekkel, részben pedig azzal kapcsolatosak, hogy az újonnan kialakított zártkerti területek egy részét nem művelték meg, holott a törvényalkotónak ez volt az egyik fő szándéka ezen területek kialakításával.

5. A 23/1980. MÉM-ÉVM számú együttes rendelete az egyes állami tulajdonban lévő külterületi földek értékesítéséről, illetőleg haszonbérbeadásáról szóló 18/1968. MÉM-ÉVM számú együttes rendeletet hatályon kívül helyezte [26]. Eddigre (10-12 év alatt) megjelentek a 18/1968. rendelet következtében fellépő kedvezőtlen tendenciák és hatásaik is: elsősorban a nem mezőgazdasági hasznosítás, valamint a hétvégi házak építésének elburjánzása.

6. A zártkerteket érintő fontos szabályozás volt az 1991. évi XX. törvény, II. fejezet 42. §, amely az 1987. évi Földtörvény zártkertekre vonatkozó 53. paragrafusát hatálytalanítja [16]. Ezzel gyakorlatilag az új zártkerti osztások, zártkertté minősítések befejeződtek, a zártkertek területe tovább nem növekedhetett. A zártkertek betöltötték történelmi szerepüket. Mivel szabaddá vált a földszerezés, ezért a korábbi bővítésre és korrigálásra vonatkozó újabb jogszabályokra már nem volt szükség

A zártkertrendezés után – éppen a nagy kereslet miatt – először a városokhoz legközelebb eső, jól megközelíthető külterületi földeken, majd a szép természeti környezetben lévő folyó- vagy tóparti, illetve hegy- és dombvidéki területeken (Balaton, Mátra-Bükk, Duna, Tisza, Körösök, Tiszató) alakítottak ki új zártkerteket [5].

A zártkert, mint ingatlan-nyilvántartási és területhasználati kategória állandóan változott. Zártkertté át lehetett, ill. át kellett minősíteni külterületi földeket (pl. a nagyüzemi mezőgazdasági termelés céljára alkalmatlan, a személyi használatba/tulajdonba és a tartós használatba adott földeket stb.). Ezek a földek azonban nem maradtak véglegesen zártkerti fekvésben, mivel gyakran váltak belterületté (lakó- és/vagy üdülőterületté). Néha kifejezetten ezzel a céllal alakították ki őket pl. a nagyobb települések (belterületének) közvetlen környékén.

3.4. A zártkertek területének, a zártkerttel rendelkező települések számának változása 1965-1990 között

Magyarország területéből 1965-ben 1721 km²-t tettek ki a zártkertek. Az akkori 3196 településből 1651 rendelkezett zártkerttel. A rendszerváltozás idejére (1990) 323 km²-rel, azaz 18,8 %-kal összesen 2045 km²-re nőtt a zártkerti területek nagysága, ami az ország teljes területének 2,2 %-át tette ki. A magyarországi települések összes száma 1990-re 3069-re csökkent, míg a zártkerttel rendelkező településeké 260-nal, 15,7 %-kal emelkedett, és elérte az 1911-et [13]. Ez azt jelenti, hogy 1965-ben a magyar települések 52 %-a, 1990-ben pedig 62 %-a rendelkezett zártkerti területekkel (2. táblázat). A táblázatban az országos és a földhivatali nagyrégiók mellett elsősorban azokat a megyéket választottam ki, amelyekben az országos átlagot jelentős mértékben meghaladóan emelkedett a zártkerttel rendelkező települések száma, amely többnyire együtt járt az adott megyében a zártkertek területének számottevő növekedésével is az általam vizsgált időszakban. A dunántúli régióból Zala megyét azért szerepeltetem, mert az ország összes zártkerti

területének 14,78, illetve 13.54%-a ebben a megyében helyezkedett el, tehát részesedése az egész időszakban minden más megyét meghaladóan a legnagyobb volt.

2. táblázat: Magyarország zártkertjeinek néhány jelzőszáma néhány kiemelt megyében, régióban, 1965, 1990

Magyarország zártkertjeinek néhány jelzőszáma néhány kiemelt megyében, régióban, 1965, 1990

MEGYENÉV, RÉGIÓ NEVE	1965 zártkerttel rendelkező települések száma	1965 a zártkert területe (ha)	1965 a zártkerti terület részesedése Magyarországból, %	1990 zártkerttel rendelkező települések száma	1990 a zártkert területe (ha)	1990 a zártkerti terület részesedése Magyarországból, %	zártkerti települések száma 1965-höz képest, 1965=100%	zártkertek területe 1965- höz képest, 1965=100%
BÁCS-KISKUN	26	3687	2,14	57	8430	4,12	<u>219,2</u>	228,6
CSONGRÁD	21	2425	1,41	34	5009	2,45	161,9	206,6
PEST	58	6314	3,67	116	16777	8,20	200,0	265,7
BUDAPEST	1	651	0,38	1	1249	0,61	100,0	191,9
ALFÖLD ÖSSZESEN	377	41932	24,35	508	62577	30,60	134,7	149,2
GYŐR-SOPRON	46	1674	0,97	61	4032	1,97	132,6	240,9
ZALA	185	25459	14,78	188	27682	13,54	101,6	108,7
DUNÁNTÚL ÖSSZESEN	939	94644	54,96	1034	106584	52,12	110,1	112,6
HEVES	20	1604	0,93	50	3384	1,65	<u>250,0</u>	211,0
ÉSZAK ÖSSZESEN	335	35619	20,69	369	35330	17,28	110,1	99,2
MINDÖSSZESEN	1651	172195	100,00	1911	204491	100,00	115,7	118,8

Forrás: Saját szerkesztés a Magyar Népköztársaság földterülete (1965, 1990) tárgyevi adatai alapján

Az ország összes megyéjét – tehát nem csak a táblázatban szereplő megyéket – vizsgálva megállapítható, hogy a zártkertek területe Pest megyében nőtt a legnagyobb mértékben (165 %-kal) 1965-1990 között, amit rendre Győr-Sopron, Bács-Kiskun, Heves és Csongrád megye követ, amelyekben szintén több mint kétszeres volt a bővülés mértéke a fenti időszakban.

A zártkerttel rendelkező települések száma Heves megyében a 2,5-szeresére, Bács-Kiskunban közel 2,2-szeresére, míg Pest megyében a kétszeresére nőtt. E három megyében eltérő természeti tényezők álltak a bővülés háttérében: Hevesben a nagyüzemi művelésre nem alkalmas, és ezért zártkertté minősített területek növekedéséhez elsősorban az orográfiai okok, Bács-Kiskunban a rossz talajadottságok, valamint a folyók, holtágak és a már kialakult üdülőtelepek környékének bővítési szándékai, míg Pest megyében e két tényező együttes hatásai járultak hozzá leginkább.

Pest megye és a főváros zártkertjei együttesen 11.061 hektárral bővültek 1965-1990 között. Ez azt jelenti, hogy az országos növekedés több mint 1/3-a (!) esik az ország területének kevesebb, mint 8 %-ára. Pest megyében a zártkertes települések száma 58-ról 116-ra, azaz a kétszeresére

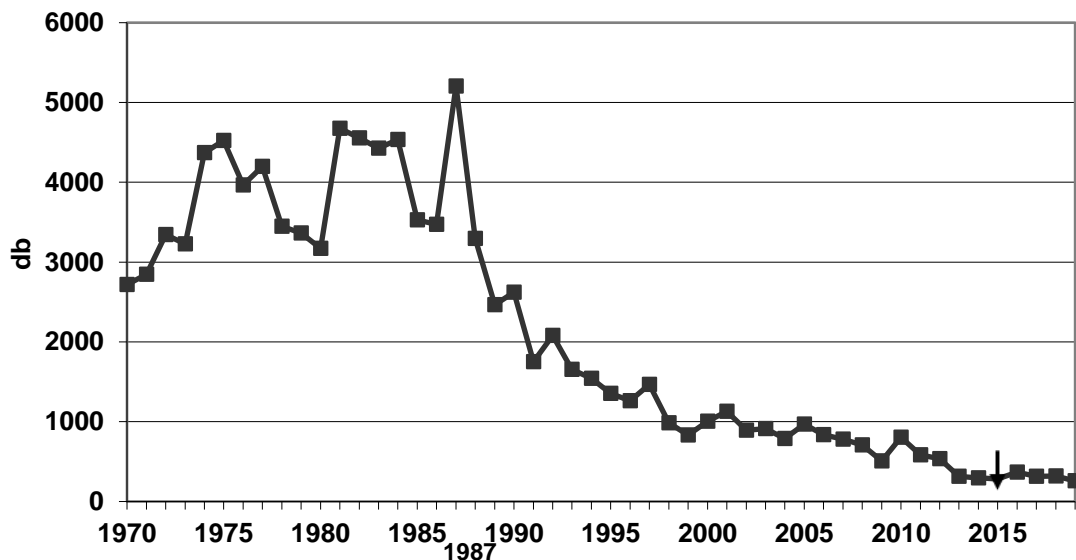
emelkedett, ami hozzájárult ahhoz, hogy a zártkertek területe 6-ról 16 ezer hektár fölé nőtt (2. táblázat).

Ez ismételten arra utal, hogy itt volt a legnagyobb igény rá (városi, nagyvárosi népesség), másrészt a természeti és művi körülmények mind pozitív, mind negatív értelemben elősegítették a zártkertek kialakítását (nagyüzemileg nehezen művelhető folyópartok, tavak környéke, domb- és hegyoldalak, tartós használatba adott telkek; vasutak, utak mente). Annál is inkább jelentős ez a növekedés, mert Pest megyében a belterület is nőtt, részben a korábbi zártkerti területek lakó- és üdülőterületté való átminősítésével.

3.5. A zártkertekben felépített üdülést szolgáló épületek (hétvégi házak, nyaralók) a statisztikákban

Az 1970-2019 között kialakított nyaralókat nyomon követhetjük az évente felépített üdülők számában (1. ábra). A nyaralóépítések száma a zártkertrendezés (1967. évi IV. törvény), majd az 18/1968 MÉM-ÉVM együttes rendeletet követő parcellázások időszakában, az 1970-es és az 1980-as években futott fel jelentősen, amelyben szerepe lehetett a zártkertekben kialakított üdülési, pihenési célt szolgáló épületeknek is.

Az üdülőépítés évenkénti alakulása Magyarországon, 1970-2019

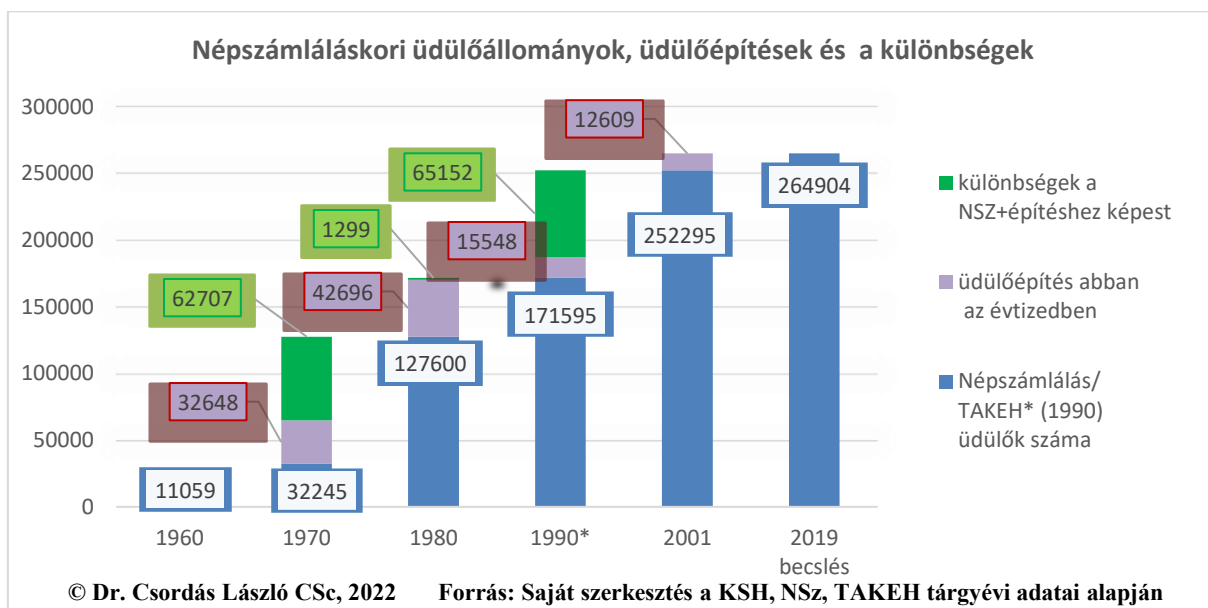
© Dr. Csordás László CSc, 2022 Forrás: Saját szerkesztés a KSH tárgyévi adatai alapján

1. ábra: Az évente épített üdülők száma Magyarországon, 1970-2019
Forrás: Saját szerkesztés a KSH tárgyévi adatai alapján, 2022

A zártkertekben felépített üdülési célt is szolgáló épületek (hétvégi házak, szerszámos kamrák) a népszámláláskori üdülőösszeírások adataiban is megjelentek (2. ábra).

A 2. ábra elkészítéséhez azt a módszert választottam, hogy az egymás fölött elhelyezkedő oszlopokban az adott évtized elején összeszámolt üdülőket a kék színű, az abban az évtizedben felépített nyaralókat a lila színű oszlopok jelentik. Ezek együttes magasságát egészítettem ki ugyanabban az évtizedben a zöld színű oszloppal egészen addig a szintig, ami

megegyezne/megegyezik a következő oszlopban álló következő évtized eleji üdülő-összeírás/beclsés (ugyancsak kék színű oszlopának) értékével. A kettő közötti különbséget mutatja a zöld oszlop. Az 1970-es években az évtized eleji összeírásakor, azaz 1970-ben 32,2 ezer nyaraló volt hazánkban, abban az évtizedben 32,6 ezer épült fel a KSH szerint Magyarországon, így elvileg közel 64,9 ezer üdülőépületnek kellett volna lennie a következő évtized elején, 1980-ban az újabb népszámlálaskori üdülő-összeírás idején. Mivel nem annyi, hanem 127,6 ezer üdülőt írtak össze, ezért ez azt mutathatja, hogy e két érték (127,6 ezer - 64,9 ezer) közötti különbség 62,7 ezer üdülő. Ezek olyan épületeket jelentenek, amelyekre az 1970-es években nem kértek/kaptak üdülőépítési engedélyt, illetve azt a tanácsok az év végi statisztika készítésekor nem küldték meg a KSH felé, így annak nyilvántartásába „felépített üdülők száma” kategóriaként nem kerültek be.

2. ábra: Népszámlálaskori üdülőállományok, üdülőépítések és a különbségek
Forrás: Saját szerkesztés a KSH, NSZ, TAKEH tárgyévi adatai alapján, 2022

Az 1980-as éveket bemutató oszlopban azért nincs nagy különbség, mivel a következő évtized elején, 1990-ben – politikai okokból – nem volt üdülő-összeírás, így csak a TAKEH adózási alapú adatbázisát tudtam figyelembe venni.

A különbség az elmúlt 4 évtizedben igen tetemes, közel 130 ezernyi, ami a 2001. évi összeírási állomány több mint felét teszi ki. Ezért döntő részben a vonzó természeti környezetben és a városok közelében lévő zártkertekben kialakított üdülési célt (is) szolgáló épületek (hétvégi házak, szerszámos kamrák) a „felelősek”, különösen az 1960-es és az 1980-as években.

Fontos szerepük volt ezeknek a kis alapterületű hétvégi házaknak az üdülőstatisztikákban is, hiszen 1981-től 1998-ig a KSH településsoros adatainál az évente „felépített üdülők száma” mellett szerepelt az „ebből 20-32 m²-es üdülő” kategória is, ami jellemzően a zártkertben felépíthető hétvégi házak maximális területét jelenti.

3.6. A debreceni üdülőépítés és az üdülőállomány jellemzői

A KSH Hajdú-Bihar megyére vonatkozó évenkénti települési adatokat tartalmazó statisztikai évkönyvek szerint Debrecenben egyetlen üdülőt sem építettek 1980-2001 között. A 2001. évi Népszámlálás 15. – az üdülők adatait tartalmazó – kötetének a kistérségekre és a megyei jogú városokra vonatkozó adatai szerint viszont a Debrecenben lévő 2.821 üdülőépületből 1.269 épült 1980-1989, további 383 darab pedig 1990-2001 között, tehát 1980-2001 között összesen 1.652 darab készült el [1 p. 105].

Megállapítható tehát, hogy funkciójukat, rendeltetésüket tekintve üdülést szolgáló épületet írtak össze, amelyek jelentős része ezeken a helyeken a zártkertekben kialakított hétvégi házakat jelenti. A Debrecenben lévő összeírt 2.821 üdülő közül 1.117-nek az építési ideje az 1960-1979 közötti időszakra, a zártkerti parcellázások idejére esett, amit néhány éven belül követett az épületek felhúzása is. Az akkoriban épült üdülők 86%-a egyszobás, a később épülteknél ezek aránya kisebb: az 1980-89 között építettekénél 78%, az 1990-2001 közöttiekénél már csak 38%.

Ez nagy vonalakban összevethető a tanácsi (TAKEH), valamint a földhivatali nyilvántartás települési földkönyveinek összesítőjében megtalálható adataival. A TAKEH szerint Debrecenben 1989-ben 2112, míg 1990-ben 2213 nyaraló után fizettek adót, amelyből 2171-nek az adózási alapterülete nem érte el a 40 m²-t. A települési földkönyvből az derült ki, hogy Debrecenben a zártkertek teljes területe 1333,9 hektárt tett ki. Ezeket a – Debrecen város külterületének különböző helyszínein fekvő – földdarabokon összesen 10594 zártkerti földrészletet alakítottak ki [13]. A városhoz tartozó bel-, kül- és zártkerti területeken akkor 365, a földhivatal által hivatalosan is üdülőépületként nyilvántartott épület, valamint 6 üdülőtelek volt. Ennél sokkal több (kb. 1800) olyan üdülési célra is használt épület lehetett már akkor is, amelyekre nem kértek, mert nem is kap(hat)tak volna üdülőként építési engedélyt, ugyanis a lakás/üdülő kialakításakor bizonyos műszaki, infrastrukturális feltételeket előírtak, de a zártkertekben lévő épületek többsége ennek nyilván nem felelt/felel meg. Az már az 1989. évi TAKEH, majd a 2001. évi népszámlálást megelőző üdülő-összeírásakor kiderült, hogy a tízezer zártkerti földrészlet/telek több mint egyötödén-egynegyedén üdülési célt (is) szolgáló épület állt, amelyek – a termelési funkció mellett – tulajdonosaik pihenéséhez, kikapcsolódásához is hozzájárultak.

A Debrecenben 2001-ben összeírt „üdülők” teljes állományának döntő többsége, 75%-a egyszobás, további 17% kétszobás [1 p. 84]. Az üdülők átlagos területe kb. 30 négyzetméter, amit már a TAKEH 1990. évi adatbázisának hasznos, adózási alapterületi értékei is mutattak. A zártkertben a 18/1968 ÉVM-MÉM közös rendelet szerint egyébként sem lehetett nagy hétvégi házakat felépíteni, azt 32 m²-ben maximálták [20]. Minél kisebb az átlagos alapterület, annál kevésbé komfortosak ezek az üdülők: a komfort nélküliek 27, míg az egyéb üdülőegységek 22 négyzetmétereseek, de az állománynak csak a 11,8%-át kitevő komfortosak és összkomfortosak átlagos nagysága nevezhető elfogadható méretűnek, azaz 45 m² felettinek (3. táblázat).

3. táblázat: A Debrecenben összeírt üdülők megoszlása komfortfokozat és átlagos alapterület alapján

az üdülők komfortfokozata	száma (db)	átlagos alapterülete (m ²)
összkomfortos	96	52
komfortos	239	45
félkomfortos	120	32
komfort nélküli	779	27
egyéb üdülőegység	1577	22

Forrás: Saját szerkesztés Baár & Gratzl, 2004, pp. 94-95 adatai alapján

Jellemző a zártkerti kialakításra az is, hogy a 2.821 épületből 1577 egyéb üdülőegység (ami az összes üdülő közel 55%-a) nem klasszikus üdülőnek épült, hiszen még a komfort nélküli kategóriát sem érik el, jellemzően szerszámoskamrák, átlagos alapterületük is csak 22 m².

4. Következtetések

Az 1960-as évek elejétől 1995-ig legalább 10 olyan jogszabály volt, amely hozzájárult a zártkerttel kapcsolatos szabályozáshoz, e területek növekedéséhez, a zártkerttel rendelkezők (tulajdonosok/bérlők) számának bővüléséhez, valamint bizonyos korlátozásokhoz is, amikor a nyaralóépítések „burjánzása” miatt a mezőgazdasági termeléssel felhagytak. A zártkertek

betöltötték "történelmi szerepüket", valamelyest kielégítették az emberek termőföld iránti igényeit, valamint sokak üdülési-pihenési szükségleteit is.

Ennek következtében Magyarországon a zártkertek területe 1965-1990 között 18,8%-kal, 323 km²-rel, a zártkerttel rendelkező települések száma 15,7%-kal növekedett. A zártkertrendezés előtt, 1965-ben a magyar települések 52 %-ának, míg a zártkerti osztások végén, 1990-ben már az akkori településállomány 62 %-ának voltak zártkerti kategóriába sorolt területei. A zártkerti fekvés a rendszerváltoztatás évében 2045 km²-t tett ki, ami az ország területének 2,2 %-át érte el.

A zártkertek területi bővülésének több mint 1/3-a az ország területének kevesebb mint 8%-ára – Pest megyére és Budapestre – esett, miközben a zártkerttel rendelkező települések száma Pest, Heves és Bács-Kiskun megyében nőtt a legjobban.

A 2001. évi üdülő-összeírásban szereplő több mint negyedmillió üdülőből mintegy 130 ezer épület – amelyre nem üdülőként kértek építési, majd használatba vételi engedélyt – döntő részben a zártkertekben található.

Debrecenben a KSH adatai szerint 1980-2000 között nem épült üdülő, de a 2001. évi népszámláláskor „üdülőként összeírt” üdülőegységek több mint felénél ezt az időszakot adták meg építési évként. Ezek többsége a zártkertekben található: jellemzően kis alapterületűek, jobbra egyszerűsítések, sokszor komfort nélküliek.

A zártkerti területek egy részének fejlődése területrendezési és településfejlesztési szempontból az elmúlt 3 évtizedben is problematikus volt, így nem véletlenek az elmúlt évek ezen területekkel kapcsolatos intézkedései.

Irodalomjegyzék

- [1] Baár, L-né & Gratzl, F., 2004. *A 2001. évi népszámlálás: 15. Az üdülők adatai*. Budapest: KSH.
- [2] Beluszky, P., 1982. Egy alig ismert településszerkezeti elem - a kertség. *Földrajzi Értesítő*, 31(2-3), pp. 325–328.
- [3] Csordás, L., 1993. Zártkertek és magánüdülők a Szolnoki Agglomerációban. In: Tóth, J. (szerk.): *A szolnoki agglomeráció*. Pécs: MTA RKK. pp. 254–264.
- [4] Csordás, L. 1993. Szabadidő-lakások az Alföldön. *Tér és Társadalom*, 7(3-4), pp. 77–103.
<https://doi.org/10.17649/TET.7.3-4.284>
- [5] Csordás L., 1995. *Szabadidő-lakások az Alföldön*. Kecskemét: MTA RKK. Kandidátusi értekezés. Kézirat. p. 154. + p. 260 melléklet + 275 térkép
- [6] Csordás, L., 2020. *Magánüdülők építése Magyarországon, különös tekintettel az Alföldre*. GRADUS, 7(2), pp. 283–296. ISSN 2064-8014 DOI: [10.47833/2020.2.ECO.005](https://doi.org/10.47833/2020.2.ECO.005)
- [7] Csordás, L., 2020. *A második otthonok kialakításának okai, fázisai, helyszínei az ipari forradalom korától napjainkig*. GRADUS, 7(2), pp. 297–303. ISSN 2064-8014 DOI: [10.47833/2020.2.ECO.006](https://doi.org/10.47833/2020.2.ECO.006)
- [8] Csordás, L., 2021. *A zártkertek kialakulása, a térbeli terjedésüket eredményező legfontosabb jogszabályok és azok hatásai Magyarországon 1959-1994 között*. GRADUS, 8(3), pp. 88–96. ISSN 2064-8014 DOI: [10.47833/2021.3.ECO.001](https://doi.org/10.47833/2021.3.ECO.001)
- [9] Csordás, L., 2021. *Magyarország üdülőállományának alakulása (1960-2019)*. GRADUS, 8(3), pp. 111–117. ISSN 2064-8014 DOI: [10.47833/2021.3.ECO.004](https://doi.org/10.47833/2021.3.ECO.004)
- [10] Timár, J., 1992. The main features of suburbanization in the Great Hungarian Plain. *LANDSCAPE AND URBAN PLANNING*, 22(2-4), pp. 177–187. DOI: [10.1016/0169-2046\(92\)90021-Q](https://doi.org/10.1016/0169-2046(92)90021-Q)
- [11] Timár, J. & Váradi, M.M., 2001. The uneven development of suburbanization during transition in Hungary. *EUROPEAN URBAN AND REGIONAL STUDIES* 8(4), pp. 349–360. DOI: [10.1177/096977640100800407](https://doi.org/10.1177/096977640100800407)
- [12] Vasárus, G. 2019. *A lakossági szuburbanizáció szerepe a hazai vidéki agglomerációk külterületeinek átalakulásában*. [egyetemi doktori disszertáció]. Szeged: Földtudományok Doktori Iskola, Szegedi Tudományegyetem, 128 p. Elérhető: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/9870/1/vasarus_gabor_disszertacio.pdf [Hozzáférés dátuma: 2021.09.25.]. <https://doi.org/10.14232/phd.9870>
- [13] A Magyar Népköztársaság földterülete. 1965, 1979, 1985, 1990. MÉM, Budapest.